

ظرفیت سنجی نهادی صیانت و توسعه پایدار حریم منطقه ۱۹ شهر تهران*

مرتضی بنا^۱، رحیم سرور^{۲*}، ریباز قربانی نژاد^۳

^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

^۲ استاد گروه جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

^۳ دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۴/۰۶ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۷/۰۷/۱۸

چکیده

در عصر حاضر یکی از مهمترین چالش‌های شهر تهران موضوع حریم و اداره آن است به طوری که تغییر کاربری‌ها و پیدایش کانون‌های شهری جدید به ویژه در پهنه جنوبی و غربی تهران بسیار نابسامان و مغشوش شده است. در تحقیق پیش رودر نظر داریم ظرفیت نهادهای تاثیرگذار در صیانت و توسعه پایدار حریم منطقه ۱۹ را بر اساس چهارمولفه ظرفیت توانایی نهادهای، ظرفیت یکپارچه بودن نهادهای، ظرفیت دانش نهادهای و ترتیبات قانونی مناسب مورد بررسی قرار دهیم. نوع تحقیق بر مبنای هدف کاربردی و اکتشافی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی است. جهت تجزیه و تحلیل آماری در بخش یافته‌های توصیفی از درصد فراوانی و میانگین و در بخش استنباطی از آزمون‌های تی تک نمونه‌ای و فریدمن استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد هیچ کدام از ظرفیت‌های مولفه‌های اشاره شده در سطح مطلوب و بالایی قرار ندارند. همچنین بررسی میانگین رتبه نشان می‌دهد که ظرفیت یکپارچه بودن نهادهای بالاترین میانگین بین این مولفه‌ها با مقدار ۳،۱۵ را دارد.

کلید واژه‌ها: توسعه پایدار، ظرفیت سنجی نهادی، حریم منطقه ۱۹، مدیریت یکپارچه

مقدمه

روند تحولات توسعه محلی و منطقه‌ای به لحاظ نظری، روش شناختی و تجربی نشان می‌دهد تئوری‌هایی که عموماً در قالب رویکردهای بالا به پایین برنامه‌ریزی، سیاستگذاری و تصمیم‌گیری شکل گرفته بودند توانستند منطقه

*این مقاله برگرفته از رساله دکتری می‌باشد

* نویسنده عهده دار مکاتبات:

و توسعه منطقه‌ای را، آنچنان که لازم است تبیین کنند و به همین خاطر اتخاذ چنین رویکردهایی علاوه بر این که توانسته نا برابری‌های توسعه منطقه‌ای را کاهش دهند؛ بلکه ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی درونی مناطق و سطوح محلی را نیز از هم گسیخته‌اند. رویکردهای بالا به پایین همزمان با چالش‌های مطرح شده ناشی از فشارهای جهانی شدن هم در محافل دانشگاهی و هم در عرصه سیاستگذاری منجر به تفکر دوباره در مورد توسعه محلی و منطقه‌ای شد و در نتیجه آن مجموعه‌ای از سیاست‌های توسعه محلی و منطقه‌ای در قالب رویکرد پایین به بالا ظهور یافته است. در این میان رویکرد نهادی یکی از موثرترین رویکردهاست که از دهه ۱۹۹۰ در چارچوب کلان رویکردی پایین به بالا فرموله شده است و مباحث تئوریک و نیز نتایج تجربی برگرفته از آن نشان می‌دهد که این رویکرد توانسته است به صورت بنیادی توسعه در سطوح محلی و منطقه‌ای رابه دنبال داشته باشد. (فرجی‌راد و کاظمیان، ۱۳۹۱: ۱۵)

مطرح شدن توسعه پایدار به عنوان شعار اصلی هزاره سوم ناشی از آثار شهرها بر گستره زیست کره و ابعاد مختلف زندگی است (فیروز بخت، پرهیزگار و ربیعی‌فر، ۱۳۹۱: ۲۱۴) ویژگی‌های جوامع شهری امروز سبب ناپایداری انسان‌ها و محیط‌زیست (محیط طبیعی و محیط مصنوع) شده است (مفیدی شمیرانی و افتخاری مقدم، ۱۳۸۸: ۱۵). این رشدشتابان جمعیت شهرنشین، هجوم جمعیت مهاجر به شهر و نیز ارائه خدمات شهری در شهرهای بزرگ، منجر به گسترش شهر به سمت پیرامون آن و تهدید حریم و محدوده شهر شده که نتیجه آن از بین رفتن زمین‌های کشاورزی و اکوسیستم طبیعی اطراف شهرهاست (میرمقنایی، رفیعیان و سنگی، ۱۳۸۹: ۴۴).

این توسعه اثرات متنوعی را هم بر نواحی و حریم شهری و هم بر نواحی روستا می‌گذارد. به طوری که هر چه شهرها توسعه بیشتری می‌یابند، تاثیرات خود را به نواحی دورتر خود منتقل می‌کنند (هادیزاده، ۱۳۹۲: ۶).

در کشور ما ایران غلبه نگرش اقتصاد محور و مدرن، باعث خسارات و آسیب‌های جدی به مناطق حریم شده است. نگرش مرکز پیرامون با محوریت شهر مرکزی و عدم توجه به مدیریت برنامه‌ریزی مناطق پیرامون و سیاست‌های غلط اتخاذ شده برای این مناطق، از مهمترین دلایل نابسامانی و توسعه ناموزون شهرهای ایران بوده است. بنابراین بخش عمده‌ای از مشکلات شهرهای کشور ریشه در مناطق حریم شهرها دارد (بحیرایی، ۱۳۹۴: ۲).

در عصر حاضر مهم‌ترین چالش شهر تهران موضوع حریم و اداره آن است. به طوری که تغییر کاربری‌ها و پیدایش کانون‌های شهری جدید، به ویژه در پهنه جنوبی و غربی بسیار نابسامان و مغشوش شده است. پیدایش کانون‌های شهری جدید به ویژه در پهنه جنوبی عملاً شهر تهران را فاقد حریم کرده و آن را تحت مدیریت‌های متعدد قرار داده است. این کلانشهر در سال‌های اخیر با عدم کنترل و تداخل تصمیمات و اعمال سیاست‌های نا هماهنگ در مدیریت، مورد لطمات شدید، آماج تخریب‌های زیست‌محیطی و تغییر کاربری قرار گرفته است. بنابراین با توجه به حوزه مستقیم خود نیازمند حریم یا محدوده استحقاقی بزرگ‌تری نسبت به وضعیت موجود است که این امر با یک برنامه‌ریزی و مدیریت یکپارچه دقیق در جهت توسعه پایدار، صیانت و بهره‌برداری متناسب و هر چه بهتر از این محدوده‌های با ارزش امکان‌پذیر است (www.iausr.ac.ir).

با توجه به موارد مطروحه، قصد داریم در این مقاله ظرفیت نهادی صیانت و توسعه پایدار حریم منطقه ۱۹ را بر اساس چهار متغیر ظرفیت توانایی نهادها، ظرفیت یکپارچه بودن نهادها، ظرفیت دانش نهادها و ترتیبات قانونی مناسب مورد بررسی و پژوهش قرار دهیم.

پیشینه تحقیق

بحیرایی، سرور، کارگر، فرجی‌راد (۱۳۹۵) در پژوهش «تحلیل راهبردی تحولات فضایی - کارکردی در پهنه حریم جنوبی پایتخت کلانشهر تهران» به این نتیجه رسیدند که گسترش فیزیکی کلان شهر تهران نه تنها موجب توسعه روستاهای اطراف نشده است بلکه خصوصا در حاشیه‌های جنوب و جنوب غربی و جنوب شرقی موجب تخریب ثروت‌ها و سرمایه‌های طبیعی و نابودی و تخریب اراضی کشاورزی و نیز دگرگونی بافت و کالبد روستاها و محرومیت و نابسامانی شدیدی در دسترسی به خدمات زیر بنایی و رو بنایی در این مناطق شده است. این روند که به دلیل تغییرات جمعیتی کلان شهر تهران در نتیجه توسعه سریع شهر نشینی حادث شده، به صورت روندی رو به گسترش ادامه داشته و اگر درباره توقف این روند چاره جویی نشود این شهر در آینده با مخاطراتی جدی مواجه خواهد شد.

اسدیگی (۱۳۹۴) در پژوهشی تحت عنوان «ضرورت توسعه میان افزا در مدیریت زمین پایدار حریم شهر تهران» به بررسی پرداخته است. نتایج تحقیق نشان داد که مدیریت توسعه شهری تهران از نقش ممانعت از توسعه با تعیین کمربند سبز و همچنین نقش کنترل و هدایت توسعه با تعیین محدوده و حریم به صورت همزمان بهره جسته است اما نتوانسته نقش خود را برای دستیابی به توسعه موزون به خوبی ایفا کند، بنابراین استفاده از رویکرد توسعه میان افزا (استفاده از ظرفیت‌های درونی شهر) در جهت مدیریت پایدار حریم و ممانعت از گسترش آتی آن می‌تواند راهکار بهینه باشد.

هادیزاده بزاز (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «مدیریت اراضی حریم شهرها و راهکارهای اصولی در کاهش مشکلات شهری مشهد» به این نتیجه می‌رسد که مدیریت بهینه شهر تنها در محدوده کالبدی شهر و بدون توجه به پیرامونش تحقق نیابد و بدون وجود راهبردی خاص برای مدیریت و نظارت بر اراضی حریم شهر، مشکلات این مناطق هر روز بحرانی‌تر می‌شود. از نظر ایشان اراضی پیرامون شهر به عنوان سرمایه‌های طبیعی تحت مدیریت واحد و نظارت دقیق قرار گیرند.

برک پور و دیگران (۱۳۹۰)، در پژوهشی تحت عنوان گونه‌شناسی حریم و تجربیات جهانی برنامه‌ریزی و مدیریت آن به این نتیجه رسیده‌اند که تضمین کارکرد مناسب برای حریم‌های شهری چه در قالب کمربندهای سبز و چه در قالب نواحی کنترل ساخت و ساز مستلزم فراهم نمودن پشتیبانی قانونی و نهادی؛ گسترش روش‌های نوآورانه و داوطلبانه و غیررسمی در مدیریت حریم، آموزش و پرورش اطلاع‌رسانی در زمینه اهمیت و کارکرد حریم‌ها و شکل‌گیری سطح قابل اعتمادی از اراده ملی، منطقه‌ای و محلی بریا حفاظت و ارتقای حریم است.

ضرورت انجام تحقیق

مقام معظم رهبری به تاریخ ۱۳۸۴/۵/۱۷ در ملاقات با اعضای شورای شهر تهران فرمودند: "مساله حریم شهر تهران یک واقعیت است، باید به آن اهتمام کرد. بخواهید، تصمیم بگیرید و بایستید و از ابزارهای قانونی به طور کامل برای این کار استفاده کنید"

بنابر آمار، وسعت شهر تهران حدود ۷۰۰ کیلومتر مربع و آنوقت وسعت حریم آن به عنوان فضای تنفسگاهی و تضمین کننده بقا و زیست پذیری این شهر تعریف و مشخص شده، حدود ۶۰۰۰ مترمربع است. که به جرات می توان گفت هنوز به عنوان یک موضوع مهم برای تداوم حیات شهر و شهروندان تهرانی در دستور کار مدیریت شهری قرار نگرفته است. این در شرایطی است که تهران به حد نهایت توسعه خویش از نظر کالبدی رسیده است و فشار رور زافزون به اراضی پیراشهری، موضوع صیانت پهنه حریم و اراضی پیرامونی آن را به یک ضرورت تام مبدل ساخته است. به جرات می توان گفت که تداوم زیست پذیری شهر تهران در هیچ مقطع تاریخی تا این حد به نحوه مدیریت حریم آن وابسته نبوده است. رسالت بزرگی که تا به امروز در سایه تهران اندیشی تا حدودی به فراموشی سپرده بود. اگر ما به فکر خویش و آیندگانمان هستیم باید اندیشه حفاظت و توسعه پایدار آن را در اولویت کاری خویش قرار داده و به بازتعریف ارزش های حریم و تدوین سیاست های توسعه پایدار و حفاظت از آن بپردازیم (سرور، ۱۳۹۶).

مبانی نظری

نهادگرایی

ناتوانی های تئوری های گذار با ساختار کلان و انگاره های فضایی جبرگرایانه آنها تغییراتی را در زمینه توجه به ویژگی های خاص سطوح محلی و منطقه ای و چگونگی ارتباط این ویژگی ها با توسعه آنها در طول زمان را شکل داد. در زمینه محلی و منطقه ای، این تغییرات به سوی شرایط احتمالی رشد در مناطق ویژه به جای تاکید بر تکامل طولانی کل سیستم منطقه ای بوده است. نهادگرایی به جای تمرکز بر خلاصه آمارهای توصیفی و جمع شده در زمینه نتایج رشد و توسعه، در جستجوی تبیین ویژگی های اساسی و نوع رشد و توسعه می باشد. بر اساس این رویکرد، دارایی های مجزای محلی و قابلیت های اقتصادی درونی به عنوان پایه ای برای توسعه و بنیانی برای ایجاد و راه اندازی رقابت پذیری محلی و منطقه ای تلقی می شوند. نهادگرایی بر شرایط و بنیان های لازم برای توسعه محلی و منطقه ای تاکید دارد. بر اساس این رویکرد، نهادها اعم از رسمی و غیر رسمی به عنوان بخش مهم و جدایی ناپذیر در کاهش عدم قطعیت و ریسک و افزایش اعتماد در توسعه منطقه ای تلقی می گردند. نهادگرایی با تاکید بر اینکه فضاهای مختلف دارای شرایط نهادی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی خاص خود هستند. بنابراین معتقد به اصول انعطاف پذیر و مدل های متنوع توسعه منطقه ای، محلی می باشد. در رویکرد نهادگرایی، مفاهیمی همانند سرمایه اجتماعی، اعتماد، شبکه ها، ساختارهای حقوقی و مقرراتی، هنجارها، اشکال سازمانی، ترتیبات نهادی، درجه رسمی بودن نهادها، ظرفیت نهادی و حکمروایی نقش مهمی در تدوین سیاست ها و تصمیم گیری های توسعه به طور اعم و

توسعه محلی و منطقه‌ای به طور اخص دارند. بر اساس این رویکرد واقعیت اجتماعی - فضایی توسعه محلی و منطقه‌ای صرفاً یک سطح جغرافیایی واحد و همگن نیست بلکه از مکان‌های ویژه و به خصوصی شکل گرفته است که هر مکانی در آن با توجه به دارائی‌های اقتصادی، مسیرهای توسعه، آگاهی‌های زیست محیطی، سیاست‌گذاری‌ها، بینش اجتماعی و فرهنگ دارای شرایط و مقتضیات خاص خود است و در واقع توجه به این امر که هر فضای جغرافیایی محتوای نهادی و بومی خاص خود را دارد. بنابراین در عمل نیز باید مسیر توسعه مجزا و خاص خود را داشته باشد. (فرجی‌راد، کاظمیان، ۱۳۹۱: ۵۰)

مدیریت یکپارچه شهری

مدیریت شهری یک مفهوم فراگیر است (شابیرچیمبا، ۱۳۷۹، ۱۱)، که بر مفاهیم گسترده‌ای تصدیق می‌کند (Stren, 1994; Mattingley, 1993). مدیریت شهری در روند و توسعه شهر و بهبود سکونتگاه‌های شهر نقش بسیار مهم و تعیین کننده دارد (شیعه، ۱۳۸۲، ۳۷). نظام مدیریت شهری با هدف اداره مطلوب امور شهر، سعی دارد روابط میان عناصر شهری را هماهنگ سازد (داداش پور، ۱۳۸۰، ۷۶)، چرا که مدیریت شهری باید حافظ شهرها و منافع مردم شهر باشد (شیعه، ۱۳۸۲، ۳۹). چارچوب سازمانی مدیریت شهری باید به نحوی طراحی شود که تمام امور شهر، در هر دو زمینه جغرافیایی و عملکردی را تحت پوشش قرار دهد. در چنین شرایطی، هماهنگی‌ها و روابط بین سازمانی، از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار هستند، به گونه‌ای که تمام سازمان‌ها و ادارات مؤثر و مسئول امور شهر، باید در قالب یک سامانه هدفمند و هماهنگ عمل کرده و به ایفای مسئولیت خود پردازند (کاظمیان ۱۳۷۳، ۶۱).

مدیریت شهری یکپارچه و هماهنگ به مرکزیت، شهرداری و نهادهای ذی‌ربط (اعم از دولتی و عمومی) تحت نظارت و سیاست‌گذاری محلی شورای شهر، الگوی عمومی موردنظر در تدوین وظایف شهرداری‌ها است. بدون این وحدت و هماهنگی بین سازمانی، کار آبی و اثربخشی مجموعه اقدامات و منابع صرف شده برای اداره امور شهر و توسعه آن به شدت مورد سؤال و تشکیک است. در همین چارچوب، جامعیت فضایی و عملکردی شهرداری و مدیریت شهری در هدایت و کنترل تمام فضای شهر و همه ابعاد حیات شهری ضرورتی اصولی است (کاظمیان و سعیدی رضوانی ۱۳۸۳، ۱۶). از آنجا که عملیات شهری دربرگیرنده تعداد زیادی از عناصر مرتبط با یکدیگر در سطوح مختلف تصمیم‌گیری است، رویکرد سامانه‌ای در مدیریت شهری برای ایجاد هماهنگی میان تلاش‌ها در سطوح مختلف، یک ضرورت انکارناپذیر است (Chakrabarty, 2001: 333).

حریم

حریم معادل مفهوم کمربند سبز (Green Belt) است. گستره‌ای پیرامون کلانشهر که حفاظت از طبیعت آن، اصل است و جلوگیری از تبدیل شدن کاربری اراضی طبیعی واقع در آن به سایر کاربری‌ها ضرورت تام دارد؛ مگر کاربری‌هایی که با رسالت حفاظت از طبیعت منافات ندارد و چه بسا موجب تقویت آن هم هستند. این تعریف

- منافاتی با ادامه حیات و افزایش نظام مند جمعیت درون محدوده قانونی کنونی سکونتگاه‌هایی که هم اینک در حریم واقع شده اند ندارد. به طور کلی در ادبیات جهانی سه تعریف برای حریم رایج بوده است که عبارتند از:
- ذخیره گسترش آتی شهرها (محدوده توسعه ۲۵ ساله)
 - محدوده خدمات رسانی شهرداری‌ها
 - کمربند سبز (۱۳۹۵، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، طرح راهبردی حریم پایتخت: ۱)

در تجارب شهرسازی جمهوری اسلامی ایران تا به امروز دو تعریف برای حریم شهر تهران رایج بوده است. این تعاریف «حریم به عنوان گسترش آینده شهرها یعنی محدوده توسعه ۲۵ ساله» و «حریم به عنوان محدوده خدماتی شهرداری‌ها» را شامل می‌شود. در ماده (۲) «قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا، شهرک و نحوه تعیین آنها مصوب سال ۱۳۸۴» نیز حریم شهر چنین تعریف می‌شود «حریم شهر، عبارت است از قسمتی از اراضی بلا فصل پیرامون محدوده شهر که نظارت و کنترل شهرداری در آن ضرورت دارد و از مرز تقسیمات کشوری شهرستان و بخش مربوطه تجاوز نماید (متقیان، ۱۳۹۱: ۳۵۶).

شناخت محدوده مورد مطالعه

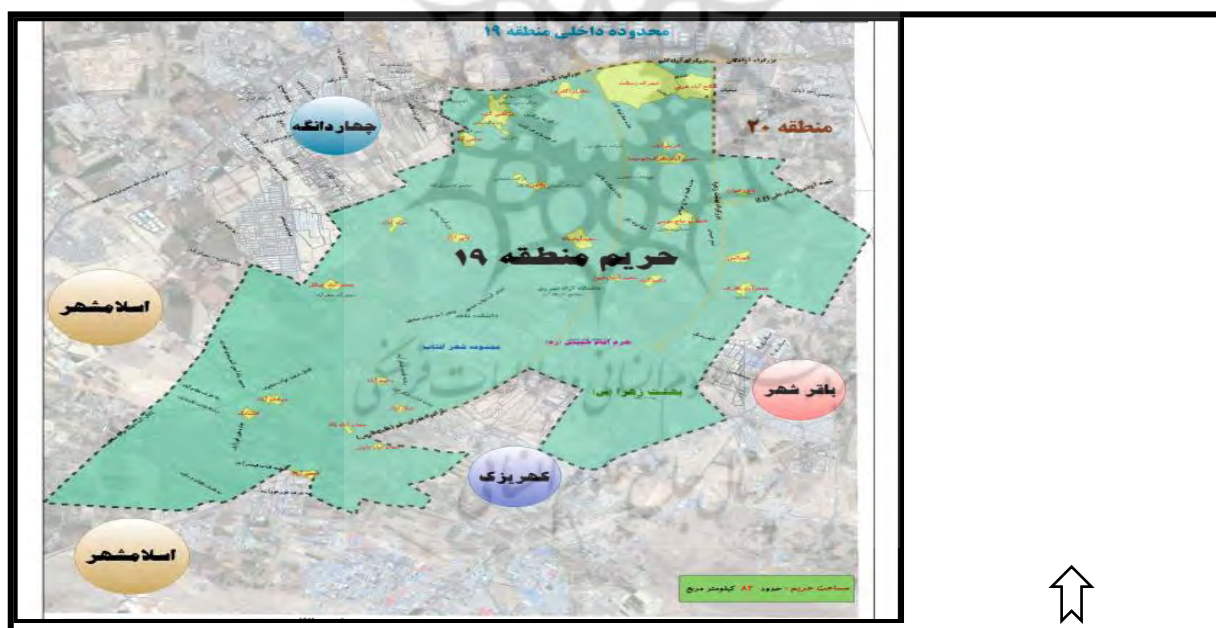
منطقه ۱۹ دارای ۵ ناحیه که ۳ ناحیه مربوط به بافت شهری و ۲ ناحیه (نواحی ۴ و ۵) خارج از محدوده قانونی شهر تهران بوده که جزء حریم منطقه می‌باشند. محدوده این منطقه با وسعتی حدود ۲۰ کیلومتر مربع داخل محدوده ۷۹ کیلومتر مربع حریم، از شمال به منطقه ۱۷، از سمت شرق به منطقه ۱۶، ۲۰ و شهر باقرشهر؛ از جنوب با شهر اسلامشهر و از غرب با منطقه ۱۸ و شهرهای چهاردانگه و اسلامشهر هم مرز می‌باشد. منطقه ۱۹ که در حاشیه جنوبی تهران قرار گرفته و به عنوان دروازه جنوبی شهر محسوب می‌شود. این منطقه و حریم آن به دلیل وجود اماکنی همچون حرم مطهر امام خمینی، بهشت زهرا، شهر آفتاب، دانشگاه شاهد و دانشگاه آزاد واحد یادگار امام، مجتمع پردیس بین‌المللی دندانپزشکی، دانشکده شریعتی، بوستان بزرگ ولایت، میوه و تره بار مرکزی شهر تهران، بازار بزرگ احسانی، امامزاده گان قاسم و ابراهیم، حمام و قلعه تاریخی مرجان آباد و یخچال تاریخی جعفر آباد جنگل از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از دیگر موارد شاخص این منطقه می‌توان به کوره های آجر پزی، مراکز بازیافت ضایعات، مراکز خرید و فروش خودرو، مراکز صنعتی، زمین‌های کشاورزی فعال، مراکز دامپروری و ... اشاره کرد که باعث گردیده در این منطقه انواع کاربری شهری و روستایی را همزمان مشاهده نمود.

از ویژگی‌های بارز اسکان جمعیت در این منطقه همانا استقرار شتابان و بدون برنامه جمعیت و متعاقباً گسترش‌های کالبدی لجام‌گسیخته آن می‌باشد. در واقع به نوعی می‌توان چنین مطرح نمود که اگرچه نحوه شکل‌گیری منطقه نشان از بی‌برنامگی دارد لیکن ضرورت‌های بسط و گسترش شهر تهران به ناچار وجود گستره‌ای به نام منطقه ۱۹ را در حاشیه شهر پذیرا گشته و در جای‌جای آن پهنه‌های وسیعی از فعالیت‌های حاشیه‌ای همچون کارگاه‌های صنعتی، انبارها، تعمیرگاه‌ها، انبار ضایعات و ... را بر جای گذاشته است. حال پس از گذشت بیش از دو دهه از

تکونین منطقه ۱۹، شاهد شکل‌گیری پیکره منطقه‌ای از حوزه جنوبی شهر تهران هستیم که از حیث کالبدی واجد خصوصیات بارزی همچون فشردگی، ناپایداری و آمیختگی تنگاتنگ فضای مسکونی و فعالیت‌های ناسازگار و آلاینده است و از لحاظ عملکردی پذیرای کاربری‌های فرا منطقه‌ای همچون پادگان قلعه مرغی، میدان میوه و تره‌بار، کوره‌های آجرپزی، انبارهای ضایعات مواد فلزی، کارگاه‌های تولیدی و ... می‌باشد (مهندسان مشاور نقش پیراوش، ۱۳۸۴: ۱۴).

حریم منطقه ۱۹

حری پایتخت تا سال ۱۳۸۶، حدود ۶۰۰۰ کیلومتر مربع و بصورت منسجم تعریف می‌گردید که به علت تقسیمات جدید کشوری و قوانین موجود در حال حاضر ۱۲۰۰ کیلومتر مربع از این حریم تحت مدیریت شهرداری تهران می‌باشد که از این مقدار حدود ۸۲ کیلومتر مربع در محدوده حریم منطقه ۱۹ واقع شده که شامل ۲۴ روستا (جدول شماره یک)؛ و هم مرز با چهار شهر مستقل باقرشهر، کهریزک، اسلامشهر و چهاردانگه می‌باشد. (شکل شماره یک)

شکل ۱: نقشه حریم منطقه ۱۹

جدول شماره ۱: روستاهای واقع در حریم منطقه ۱۹

ردیف	نام روستا	نام شهرستان	وضعیت طرح هادی	
			دارد	ندارد
۱	قلعه نو حاجی موسی	تهران	*	
۲	شکرآباد	تهران	*	

ردیف	نام روستا	نام شهرستان	وضعیت طرح هادی	
			دارد	ندارد
۳	پلایین	تهران	*	
۴	حسن آباد باقرف	تهران	*	
۵	کمیته (توحید)	ری	*	
۶	جعفرآباد جنگل	تهران	*	
۷	جعفرآباد باقراف	تهران	*	
۸	مرتضی گرد	تهران	*	
۹	خلازیر	تهران	*	
۱۰	کاشانک	اسلامشهر	*	
۱۱	صالح آباد غربی	ری	*	
۱۲	شهرک رسالت	ری	*	
۱۳	جهان آباد	تهران	*	
۱۴	مرجان آباد	تهران	*	
۱۵	سلمان اباد	ری	*	
۱۶	ملک آباد	اسلامشهر	*	
۱۷	رحیم آباد	تهران	*	
۱۸	مراد آباد	تهران	*	
۱۹	خمارآباد	ری	*	
۲۰	رشید اباد	تهران	*	
۲۱	ولی آباد	تهران	*	
۲۲	تباین	ری	*	
۲۳	قلعه سنگی	ری	*	
۲۴	کریم آباد موقوفه	ری	*	

روش تحقیق

این تحقیق بر مبنای هدف کاربردی - اکتشافی و بر مبنای روش تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی می باشد. در این پژوهش بنا داریم با مراجعه به تمامی نهادهای مرتبط با حریم و کلیه ذینفعان و ذی مدخلان حریم نسبت به وضعیت مدیریت کنونی حریم و بررسی مسائل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و محیط زیست حریم اطلاعاتی را جمع آوری نماییم و سپس با طراحی سوالات و پرسشنامه‌ای مناسب نسبت به تحلیل و میزان کارکرد نهادهای درگیر در حریم اطلاعات کسب کنیم.

نتایج تجزیه و تحلیل آماری در دو بخش یافته‌های توصیفی و یافته‌های استنباطی ارائه شده است. در بخش یافته‌های توصیفی به توصیف سوالات پرسشنامه با استفاده از شاخص‌های آماری درصد فراوانی و میانگین پرداخته شد. در بخش یافته‌های استنباطی از آزمون تی تک نمونه‌ای و آزمون رتبه‌بندی فریدمن استفاده شد.

حداکثر سطح خطای آلفا جهت آزمون فرضیه‌ها، مقدار ۰/۰۵ تعیین شد ($p < 0/05$). تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS 25 انجام شد.

- آزمون پایایی (آلفای کرونباخ)

جهت بررسی پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب همبستگی آلفای کرونباخ نوعی اندازه پایایی ثبات درونی است. پایایی ثبات درونی، همانند تحلیل عاملی روشی برای مشاهده شدت همبستگی بین گوی‌هاست. استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، معمول‌ترین روش محاسبه پایایی است و از بقیه روش‌ها بیشتر گزارش شده است. قاعده کلی این است که مقدار آلفای کرونباخ یک مقیاس باید حداقل ۰/۷۰ باشد (کریمی، ۱۳۹۴:۱۸۴). ضرایب آلفای کرونباخ در جدول شماره دو آمده است.

جدول شماره ۲:

متغیرها	تعداد	آلفای
ظرفیت توانایی نهادی	۱۰	۰/۷۵
ظرفیت یکپارچه بودن نهادها	۱۴	۰/۸۶
ظرفیت دانش نهادها	۴	۰/۷۲
ترتیبات قانونی مناسب	۹	۰/۸۱
ظرفیت نهادی و توسعه پایدار حریم	۳۷	۰/۹۳

همان‌طور که مشاهده می‌شود تمامی متغیرهای پژوهش دارای پایایی قابل قبول هستند. میزان آلفای کرونباخ تمامی متغیرها بیشتر از مقدار معیار ۰/۷۰ است که نشان از این دارد که پایایی پرسشنامه تأیید می‌شود. مقدار پایایی کل ۰/۹۳ است و پایایی مؤلفه‌ها از حداقل ۰/۷۲. برای مؤلفه ظرفیت دانش نهادها تا حداکثر ۰/۸۶. برای ظرفیت یکپارچه بودن نهادها است.

یافته‌های پژوهش

یکی از مهمترین عوامل در مدیریت و توسعه حریم، نهادها و سازمان‌های ذینفع و ذی مدخل رسمی و غیررسمی در اداره حریم می‌باشند که به علت تنوع تعداد (حدود ۲۷ سازمان و نهاد) و مسوولیت‌ها در بسیاری از موارد ایجاد نا هماهنگی‌ها و مشکلاتی در مدیریت حریم می‌کنند. علاوه بر نهادهای فعال در حریم شهرها، در منطقه ۱۹ می بایست حرم مطهر امام(ره)، شهر جدید آفتاب و سازمان اوقاف و امور خیریه به عنوان مالکین بخش عمده ای از زمین‌های حریم منطقه ۱۹ را نیز اضافه کنیم، که در مدیریت و توسعه حریم این منطقه نقش بسزایی دارند. همچنین زمینهای حریم این منطقه اکثرا کاربری کشاورزی داشته و دارای مالک خصوصی می‌باشند که خود مشکلاتی را در مدیریت این پهنه ایجاد می‌کند. لذا به جهت اهمیت این موضوع نسبت به تحلیل و بررسی ظرفیت این نهادها بر

اساس چهار متغیر توانایی نهادی، یکپارچه بودن نهادها، دانش نهادها و ترتیبات قانونی مناسب اقدام گردید تا بر اساس یافته‌ها بتوانیم وضعیت موجود را با وضعیت مورد انتظار و مناسب مقایسه و راهکارهایی را پیشنهاد دهیم. در ادامه یافته‌ای تحقیق بر اساس شاخص‌های تعیین شده متناسب با متغیرها آورده شده است.

- توصیف سؤالات (شاخص‌ها)

در جداول ۳ الی ۶ به توصیف سؤالات یا شاخص‌ها با استفاده از آماره‌های فراوانی و میانگین پرداخته‌ایم. دامنه میانگین نمرات در تمامی متغیرها از ۱ (خیلی کم) تا ۵ (خیلی زیاد) است. طیف پرسشنامه از نوع طیف پنج گزینه‌ای است و بر این اساس نمره متوسط یا حد وسط نمرات برابر با ۳ است.

- مؤلفه ظرفیت توانایی نهادی

در خصوص این مؤلفه تعداد ده شاخص در قالب پرسشنامه تهیه و در اختیار پرسش‌شوندگان قرار گرفت که پس از تجزیه و تحلیل نتایج جدول شماره سه به دست آمد:

جدول شماره ۳: مقادیر درصد فراوانی و میانگین شاخص‌های مؤلفه ظرفیت توانایی نهادی

میانگین	گزینه‌ها					شاخص‌ها
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۴,۰۳	۳۴	۳۵	۳۱	۰	۰	میزان سرمایه انسانی باتجربه در سازمان‌های اداره‌کننده حریم منطقه ۱۹
۲,۹۴	۲	۱۱	۶۶	۲۱	۰	میزان تناسب شغل با تخصص افراد اداره‌کننده حریم منطقه ۱۹
۳,۲۹	۹	۴۰	۲۹	۱۵	۷	میزان نواری و خلاقیت در سازمان‌های منطقه ۱۹ برای حفظ و صیانت از حریم
۳,۹۱	۲۰	۵۶	۲۱	۱	۲	میزان توجه به منابع مالی برای اداره بهتر حریم
۳,۰۵	۵	۳۸	۱۹	۳۳	۵	میزان انعطاف‌پذیری نهادها در اجرای کارهای عملی
۳,۴۸	۱۱	۴۳	۳۳	۹	۴	توان یادگیری نهادی (قابلیت به‌روزرسانی توان علمی و اجرایی کارکنان)
۳,۷۱	۱۵	۴۴	۳۸	۳	۰	توانایی تجهیز به سیستم‌های نوین فناوری
۳,۰۹	۱۰	۲۸	۳۴	۱۷	۱۱	توانایی نهادها در مواجهه با تغییرات
۳,۳۲	۱۶	۲۷	۳۴	۱۹	۴	توانایی در درک مقتضیات جدید در پیرامون سیستم
۲,۷۵	۸	۸	۴۹	۲۱	۱۴	درک از منافع عمومی به‌جای منافع بخشی / سازمانی

نتایج نشان می‌دهد در مؤلفه ظرفیت توانایی نهادی بالاترین و پایین‌ترین میانگین را به ترتیب سؤالات زیر دارند:

بالاترین میانگین: میزان سرمایه انسانی باتجربه در سازمان‌های اداره‌کننده حریم منطقه ۱۹ با میانگین ۴,۰۳.

پایین‌ترین میانگین: درک از منافع عمومی به‌جای منافع بخشی / سازمانی با میانگین ۲,۷۵.

- مؤلفه ظرفیت یکپارچه بودن نهادها

برای این مولفه تعداد ۱۴ شاخص در نظر گرفته شد و پس از تجزیه و تحلیل پرسشنامه‌ها نتایج جدول شماره چهار به دست آمد:

جدول شماره ۴: مقادیر درصد فراوانی و میانگین شاخص‌های مولفه ظرفیت یکپارچه بودن نهادها

میانگین	گزینه‌ها				شاخص‌ها	
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم		
۳,۶۵	۱۹	۳۵	۴۱	۲	۳	میزان هماهنگی و انسجام در تصمیم‌گیری اقدامات لازم برای اداره حریم
۳,۵۹	۷	۵۵	۳۲	۲	۴	میزان همکاری و مشارکت نهادها در تصمیم‌گیری برای امور منطقه حریم
۳,۰۸	۱۶	۱۷	۳۷	۱۹	۱۱	میزان اتحاد لازم بین نهادها و سازمان‌های اداره‌کننده حریم
۲,۷۶	۷	۱۸	۳۷	۲۰	۱۸	میزان تعهد جمعی در میان سازمان‌ها و نهادها برای توسعه اداره حریم منطقه ۱۹
۳,۳۷	۱۵	۳۲	۳۶	۹	۸	میزان افراد باتجربه برای مدیریت و رهبری حریم منطقه ۱۹
۳,۸۱	۳۲	۲۹	۳۱	۴	۴	میزان تراکم نهادهای مختلف در سطح منطقه حریم
۳,۸۳	۲۱	۴۴	۳۲	۳	۰	میزان حضور سازمان‌ها و نهادهای رسمی در اداره و صیانت از حریم
۳,۲۵	۱۰	۳۹	۲۵	۱۸	۸	میزان استفاده از تشکلهای محلی در حوزه‌های مختلف حریم
۳,۵۲	۸	۶۳	۴	۲۳	۲	ارتباط‌گیری متقابل
۲,۹۶	۱۱	۲۲	۳۷	۱۲	۱۸	همکاری در سیستم‌های نرم‌افزاری مشترک
۳,۰۳	۳	۱۸	۵۸	۲۱	۰	یکپارچگی سیاست‌گذاری
۲,۷۱	۳	۲۲	۲۷	۳۹	۹	یکپارچگی در اقدامات اجرایی
۳,۱۵	۵	۴۰	۲۴	۲۷	۴	توجه به یکپارچه‌سازی اولویت‌ها
۳,۲۵	۱۰	۳۹	۲۵	۱۸	۸	یکپارچگی قلمرویی (توجه به جایگاه بالای حکمروایی قلمرویی)

نتایج نشان می‌دهد در مؤلفه ظرفیت یکپارچه بودن نهادها بالاترین و پایین‌ترین میانگین را به ترتیب سؤالات زیر دارند:

بالاترین میانگین: میزان حضور سازمان‌ها و نهادهای رسمی در اداره و صیانت از حریم با میانگین ۳,۸۳.

پایین‌ترین میانگین: یکپارچگی در اقدامات اجرایی با میانگین ۲,۷۱

- مؤلفه ظرفیت دانش نهادها

در خصوص این مولفه تعداد چهار شاخص در قالب پرسشنامه تهیه و در اختیار پرسش‌شوندگان قرار گرفت که پس از تجزیه و تحلیل نتایج جدول شماره پنج به دست آمد:

جدول شماره ۵: مقادیر درصد فراوانی و میانگین شاخص‌های مولفه ظرفیت دانش نهادها

میانگین	گزینه‌ها					شاخص‌ها
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۲,۷۹	۱۱	۱۰	۳۷	۳۱	۱۱	توجه به نوآوری‌های علمی و دانش روز
۲,۶۵	۵	۱۶	۳۴	۲۹	۱۶	برخوردراری از برنامه گذر به سوی سازمان یادگیرنده
۲,۶۷	۱۳	۱۰	۲۵	۳۵	۱۷	تمایل به ارزیابی عملکردها و اقدامات
۲,۶۰	۴	۱۶	۳۴	۲۸	۱۸	تمایل به اشتراک‌گذاری آموخته‌ها و تجارب

نتایج نشان می‌دهد در مؤلفه ظرفیت دانش نهادها بالاترین و پایین‌ترین میانگین را به ترتیب سؤالات زیر دارند: بالاترین میانگین: توجه به نوآوری‌های علمی و دانش روز با میانگین ۲,۷۹. پایین‌ترین میانگین: تمایل به اشتراک‌گذاری آموخته‌ها و تجارب با میانگین ۲,۶۰.

- مؤلفه ترتیبات قانونی مناسب

در خصوص این مولفه تعداد نه شاخص در قالب پرسشنامه تهیه و در اختیار پرسش‌شوندگان قرار گرفت که پس از تجزیه و تحلیل نتایج جدول شماره شش به دست آمد:

جدول شماره ۶: مقادیر درصد فراوانی و میانگین شاخص‌های مولفه ترتیبات قانونی مناسب

میانگین	گزینه‌ها					شاخص‌ها
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۳,۸۶	۷	۷۴	۱۷	۲	۰	میزان شفاف بودن قوانین و مقررات در حفظ و صیانت از حریم
۳,۴۸	۱۱	۴۳	۳۳	۹	۴	میزان انعطاف‌پذیری قوانین و مقررات نهادها
۳,۱۸	۱۰	۳۴	۲۸	۲۰	۸	میزان تناسب قوانین و مقررات موجود در نهادها با شرایط وضع موجود حریم
۲,۹۹	۹	۲۰	۳۹	۲۵	۷	میزان شناخت و تفسیر صحیح قوانین و مقررات توسط کارگزاران و مسئولان مدیریت حریم
۲,۸۹	۶	۱۷	۴۸	۱۸	۱۱	میزان خلاء و نقایص قانون و مقررات به لحاظ پوشش موضوعی و فضایی حریم
۳,۴۳	۱۵	۳۸	۲۹	۱۱	۷	توجه به ظرفیت قوانین
۲,۸۱	۸	۲۰	۳۲	۲۵	۱۵	کمک در تدوین آیین‌نامه‌های اجرایی قوانین
۲,۹۶	۱۰	۱۴	۵۲	۱۰	۱۴	توجه به مقتضیات در اجرای قوانین
۳,۰۲	۸	۱۸	۵۰	۱۶	۸	پایبندی به مفاد آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها

نتایج نشان می‌دهد در مؤلفه ترتیبات قانونی مناسب بالاترین و پایین‌ترین میانگین را به ترتیب سؤالات زیر

دارند:

بالاترین میانگین: میزان شفاف بودن قوانین و مقررات در حفظ و صیانت از حریم با میانگین ۳,۸۶.
پایین ترین میانگین: کمک در تدوین آیین نامه های اجرایی قوانین با میانگین ۲,۸۱.

- بررسی سطح ظرفیت نهادی و توسعه پایدار حریم و مؤلفه های آن

جهت سنجش سطح ظرفیت نهادی و توسعه پایدار حریم و مؤلفه های آن از آزمون t تک نمونه ای استفاده شد. آزمون t تک نمونه ای زمانی مورد استفاده قرار می گیرد که یک نمونه از جامعه داشته باشیم و می خواهیم میانگین آن را با یک حالت معمول یا استاندارد و یا حتی با یک عدد فرضی و مورد انتظار مورد مقایسه کنیم. در این آزمون ما میانگین نمونه را با مقدار ۳,۵ مورد مقایسه قرار می دهیم. دامنه نمرات از ۱ تا ۵ است که نمره ۳,۵ بین متوسط تا زیاد است. چنانچه مقدار هر کدام از متغیرها به طور معنی داری بیشتر از مقدار ۳,۵ باشد ($p < 0/05$) می توان استنباط کرد که سطح آن متغیر زیاد و بالاتر از متوسط است و ظرفیت بالایی دارد. نتایج آزمون تی تک نمونه ای در جدول شماره هفت گزارش شده است.

نتایج به دست آمده (نموار شماره یک) نشان از این دارد که میزان هیچ کدام از ظرفیت ها بالا نیست. بررسی میانگین ها و سطح معنی داری آن ها نشان می دهد که میانگین ظرفیت نهادی کل و تمامی مؤلفه های آن بیشتر از مقدار ۳,۵ نیست و ظرفیت نهادی و هیچ کدام از مؤلفه های آن، در سطح مطلوب و بالایی قرار ندارند. بررسی ها نشان می دهد که میانگین و میزان ظرفیت نهادی و توسعه پایدار حریم و سه مؤلفه ظرفیت توانایی نهادی، ظرفیت یکپارچه بودن نهادها و ترتیبات قانونی مناسب مقدار متوسطی است و ظرفیت دانش نهادها مقداری کمتر از متوسط است.

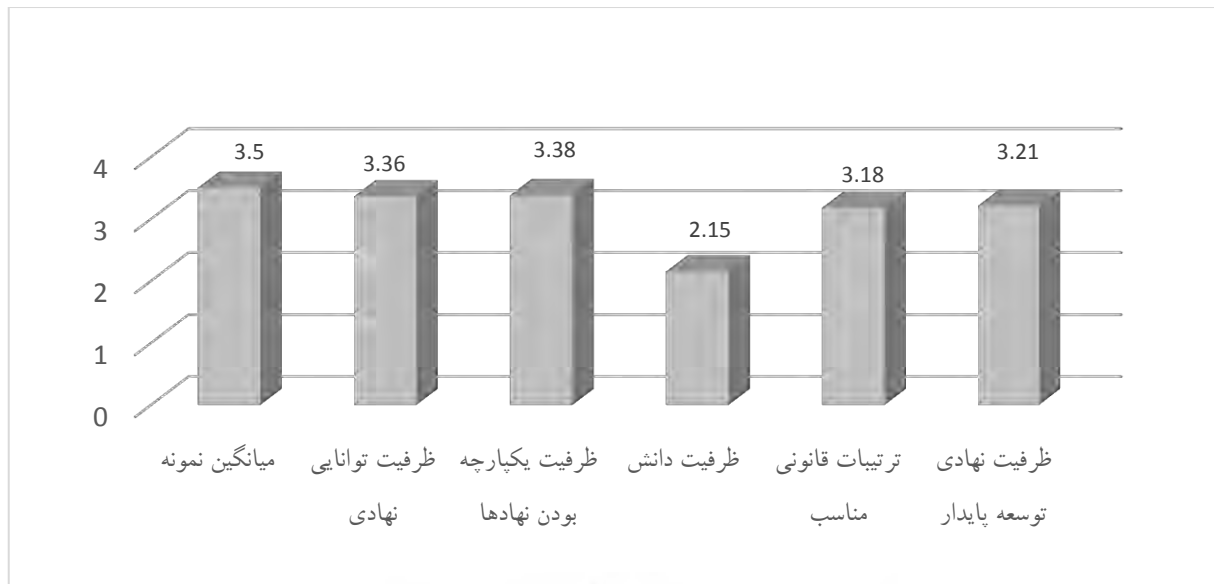
جدول شماره ۷: آزمون تی تک متغیره جهت مقایسه میانگین متغیرها با مقدار متوسط (معیار=۳,۵)

متغیر	میانگین	تفاوت	مقدار t	سطح معنی داری
ظرفیت توانایی نهادی	۳,۳۶	-/۱۴	-۲,۹۸	/۰۰۲
ظرفیت یکپارچه بودن نهادها	۳,۳۸	-/۱۲	-۲,۸۷	/۰۰۴
ظرفیت دانش نهادها	۲,۶۸	-/۸۲	-۱۹,۳۳	< /۰۰۱
ترتیبات قانونی مناسب	۳,۱۸	-/۳۲	-۸,۱۵	< /۰۰۱
ظرفیت نهادی و توسعه پایدار حریم (کل)	۳,۲۱	-/۲۹	-۷,۸۰	< /۰۰۱

- رتبه بندی مؤلفه های ظرفیت نهادی

جهت رتبه بندی مؤلفه های ظرفیت نهادی از آزمون فریدمن استفاده شد. با استفاده از این آزمون قصد داریم ۴ مؤلفه ظرفیت نهادی (ظرفیت یکپارچه بودن نهادها، ظرفیت توانایی نهادی، ترتیبات قانونی مناسب و ظرفیت دانش نهادها) را از نظر میانگین و جایگاه رتبه بندی کنیم. نتایج آزمون فریدمن در جداول شماره هشت آمده است.

نمودار شماره ۱: سنجش سطح ظرفیت نهادی و توسعه پایدار حریم و مولفه‌های آن

جدول شماره ۸:

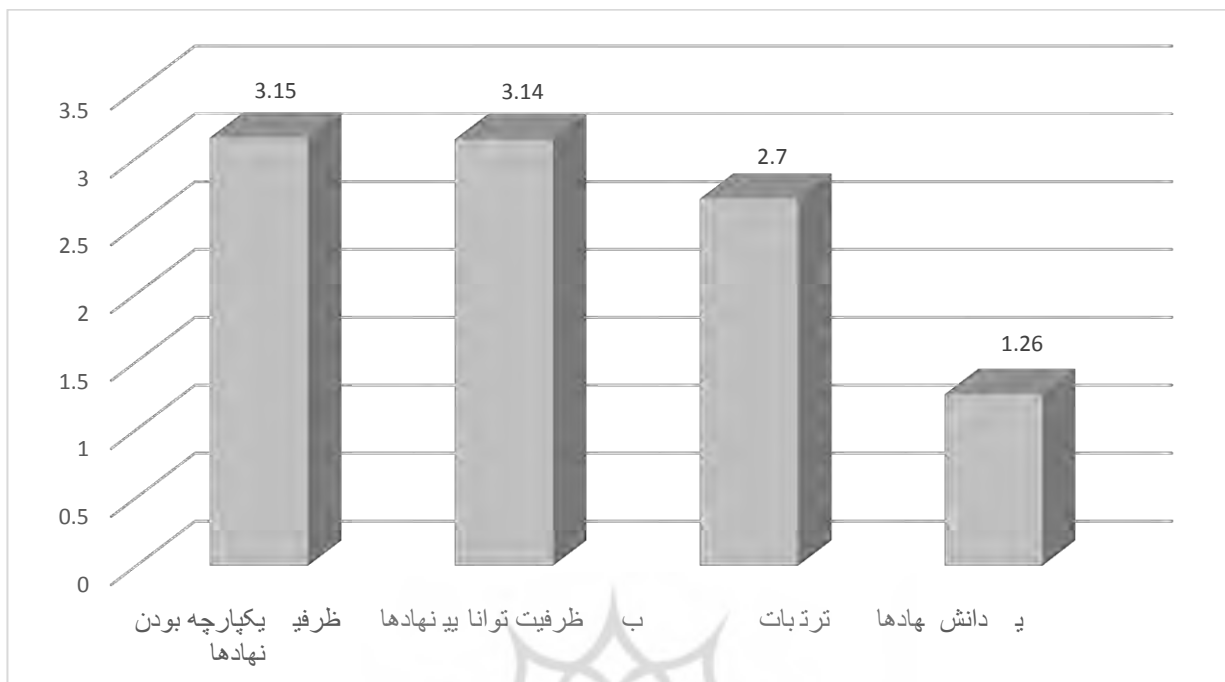
رتبه	مؤلفه‌ها	میانگین رتبه
۱	ظرفیت یکپارچه بودن نهادها	۳,۱۵
۲	ظرفیت توانایی نهادی	۳,۱۴
۳	ترتیبات قانونی مناسب	۲,۷۰
۴	ظرفیت دانش نهادها	۱,۲۶

$$\text{Chi Square} = ۳۲/۷۴, \quad \text{df} = ۳, \quad p \leq ۰/۰۰۱$$

مطابق با یافته‌ها می‌توان ابراز کرد که با توجه به مقدار کای اسکوئر (Chi square) که برابر با $۳۲/۷۴$ ($\text{df}=۳$) و معنی‌دار شده است ($p < ۰/۰۵$)، می‌توانیم استنباط کنیم که بین ۴ مؤلفه ظرفیت نهادی تفاوت معنی‌داری وجود دارد و رتبه و مقدار این ابعاد متفاوت است.

بررسی میانگین رتبه نشان می‌دهد (نمودار شماره دو) که ظرفیت یکپارچه بودن نهادها دارای بالاترین میانگین رتبه با مقدار ۳,۱۵ است. این میانگین نشان می‌دهد که ظرفیت توانایی نهادی میانگین رتبه‌ای تقریباً برابر با ظرفیت یکپارچه بودن نهادها دارد و این دو مؤلفه در کل در بالاترین سطح در مقایسه با دو مؤلفه دیگر قرار دارند. نتایج نشان می‌دهد مؤلفه ظرفیت دانش نهادها میانگین رتبه ۱,۲۶ دارد که اختلاف زیادی با سایر مؤلفه‌ها دارد و در پایین‌ترین سطح در مقایسه با مؤلفه‌های دیگر قرار دارد.

نمودار شماره ۲: رتبه بندی مولفه های ظرفیت نهادی

بحث و نتیجه گیری

اگر مدیریت مؤثر، منسجم و جامع یا یکپارچه‌ای در حریم ایجاد نشود، دیری نخواهد پایید که ته مانده فضاهای باارزش آن‌هم از بین برود. تعریف و تعیین حریم برای شهرها، ابزار رسمی و قانونی سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای هدایت و کنترل توسعه و نظارت بر ساخت‌وسازها در پیرامون شهرها به حساب می‌آید. تا پیش از تصویب قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک و نحوه تعیین آن، مفاهیم و واژه‌های مختلفی برای اطلاق به محدوده و حریم وجود داشت مانند محدوده خدماتی، محدوده قانونی، حریم شهر، حریم استحفاظی، محدوده استحفاظی، حوزه نفوذ، حدود شهر، حوزه قانونی، حوزه شهری و ... که به وسیله این قانون در دو مفهوم محدوده و حریم شهر خلاصه گشت. این باعث بروز اختلافات و سردرگمی نهادهای مدیریتی مختلف در چگونگی هدایت، نظارت و کنترل توسعه در اراضی پیرامونی شهرها شده است. این وضعیت در حریم کلان‌شهرهای کشور که محل بروز تغییرات و تحولات گسترده در زمینه ساخت‌وساز، تفکیک و تقسیم زمین و تغییر کاربری اراضی است، شرایطی بحرانی ایجاد کرده است.

در این پژوهش تلاش شده است کلیه ظرفیت‌های نهادی در حریم منطقه ۱۹ مورد ارزیابی قرار بگیرد. در همین راستا، تعدادی زیادی از مؤلفه‌های تحلیل ظرفیت نهادی در قالب توانایی نهادها، یکپارچه بودن نهادها، دانش و یادگیری نهادها و در نهایت قوانین و مقررات نهادها موردسنجش و ارزیابی قرار گرفت. نتایج نشان داد که رابطه معناداری بین این مؤلفه‌ها وجود دارد و رتبه و مقدار این ابعاد متفاوت می‌باشد. به طوری که بررسی میانگین رتبه نشان می‌دهد که ظرفیت یکپارچه بودن نهادها دارای بالاترین میانگین رتبه با مقدار ۳,۱۵ است. این میانگین نشان

می‌دهد که ظرفیت توانایی نهادی میانگین رتبه‌ای تقریباً برابر با ظرفیت یکپارچه بودن نهادها دارد و این دو مؤلفه در کل در بالاترین سطح در مقایسه با دو مؤلفه دیگر قرار دارند.

نتایج حاصل از گویه‌های تحلیل ظرفیت نهادی نشان می‌دهد که میزان هیچ‌کدام از ظرفیت‌ها بالا نیست. بررسی میانگین‌ها و سطح معنی‌داری آن‌ها نشان می‌دهد که میانگین ظرفیت نهادی کل و تمامی مؤلفه‌های آن بیشتر از مقدار ۳,۵ نیست و ظرفیت نهادی و هیچ‌کدام از مؤلفه‌های آن، در سطح مطلوب و بالایی قرار ندارند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که میانگین و میزان ظرفیت نهادی و توسعه پایدار حریم و سه مؤلفه ظرفیت توانایی نهادی، ظرفیت یکپارچه بودن نهادها و ترتیبات قانونی مناسب مقدار متوسطی است و ظرفیت دانش نهادها مقداری کمتر از متوسط است.

پیشنهادات

- شناسایی ذی‌نفعان اداره امور حریم و طراحی سازوکار لازم به‌منظور ارتقاء سطح مشارکت آن‌ها در راستای تحقق مدیریت یکپارچه.
- اجرای طرح جامع حریم پایتخت و طرح جامع جدید شهر تهران، و تحقق مدیریت یکپارچه شهر و حریم آن
- تدقیق مرزهای محدوده و حریم روستاها و شهرهای واقع در حریم منطقه ۱۹.
- تشکیل کمیته‌ای متشکل از شهرداران شهرهای حریم منطقه ۱۹، دهیاری‌های روستاها و کلیه سازمان‌های ذی‌مدخل جهت هماهنگی در نحوه اداره حریم.
- تشکیل کمیته فنی حریم شهر تهران به‌منظور وحدت رویه در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و پرهیز از اعمال سلیقه.

منابع:

- ۱- افتخاری، رکن‌الدین و عبدالرضا مهدوی. ۱۳۸۵. راهکارهای توسعه گردشگری روستایی نمونه موردی دهستان لواسان کوچک با استفاده از مدل سوا. مجله مدرس. شماره ۴۵.
- ۲- اسدیگی (۱۳۹۴)، ضرورت توسعه میان‌افزا در مدیریت یکپارچه شهری تهران.
- ۳- بارو، سی‌جی (۱۳۷۶)، توسعه پایدار: مفهوم، ارزش و عمل، ترجمه سید علی بدری، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۱۳۷۶.
- ۴- برک‌پور، ناصر و اسدی، ایرج (۱۳۸۸)، مدیریت و حکمروایی شهری، تهران، معاونت پژوهشی دانشگاه هنر.
- ۵- حیرایی، حمید، رحیم سرور، بهمن کارگر، عبدالرضا فرجی‌راد (۱۳۹۵)، تحلیل راهبردی تحولات فضایی-کارکردی در پهنه حریم جنوبی کلانشهر تهران (مطالعه موردی، شهرستان‌های ری و اسلامشهر)، مجله سپهر، دوره ۲۵، صص ۵۷-۷۲.
- ۶- سرور، رحیم و جعفری، فرهاد (۱۳۸۸)، تحلیل روند شهرنشینی و آینده‌نگری رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در منطقه کلانشهری تهران، فصلنامه جغرافیا، دوره ۷، شماره ۲۳.

- ۷- شایبیر چیما، جی (۱۳۷۹)، مدیریت شهر، خط مشی‌ها و نوآوری‌ها در کشورهای در حال توسعه، ترجمه پرویز زاهدی، انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- ۸- فرجی راد، خدر و کاظمیان، غلامرضا (۱۳۹۱)، توسعه محلی و منطقه ای از منظر رویکرد نهادی، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- ۹- قربانی، رسول و سمیه نوشاد (۱۳۸۷)، راهبرد رشد هوشمند در توسعه شهری اصول و راهکارها، جغرافیا و توسعه، شماره ۱۲، صص ۱۸۰-۱۶۳.
- ۱۰- کاظمیان، غلامرضا (۱۳۷۳)، طراحی سیستم مدیریت شهری مناسب شهرهای ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری و منطقه ای، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- ۱۱- کاظمیان، غلامرضا و سعیدی رضوانی، نوید (۱۳۸۳)، امکان‌سنجی واگذاری وظایف جدید به شهرداری‌ها: مدیریت شهری و شهرداری‌ها در ایران"، جلد دوم، تهران، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- ۱۲- مهندسین مشاور طرح و کاوش، ۱۳۹۱
- ۱۳- هادیزاده بزاز، مریم (۱۳۹۲)، مدیریت اراضی حریم شهرها؛ راهکاری اصولی در کاهش مشکلات شهری مورد شهر مشهد، هفت شهر، شماره ۴۳-۴۴، صص ۶-۱۶.
- 14- 11-Chakrabarty, B.K. (2001), Urban Management; Concepts, Principles, Techniques and Education, "Cities", Vol. 18, No. 5: 331-345.
- 15- 12-Mattingley, M,(1994), Meaning of urban management. Cities 11(3): 201-205.
- 16- 13-UN-HABITAT (2012), STATE OF THE WORLD'S CITIES 2012/2013 Prosperity of Cities, p.150.
- 17- 14-World Bank (2002), Building Institution For Markets, World Development Report.